

LEIÐARVÍSIR UM ÞÁTTTÖKUNÁM (Service Learning)

Frásagnir úr námsferð fræðslustjóra með skólastjórum í
Reykjavík, starfsmönnum Fræðslumiðstöðvar og fulltrúum úr
fræðsluráði á ráðstefnu og í skólaheimsóknir í

Minnesota, Bandaríkjunum 23.-30. apríl 2003

Fræðslumiðstöð Reykjavíkur
2004

Leiðarvísir um þátttökunám (Service-Learning)

Frásagnir úr námsferð fræðslustjóra
með skólastjórum, starfsmönnum Fræðslumiðstöðvar
og fulltrúum úr fræðsluráði
á ráðstefnu og í skólaheimsóknir í

Minnesota dagana 23.–30. apríl 2003

Ritstjóri:
Gerður G. Óskarsdóttir

Fræðslumiðstöð Reykjavíkur
2004

Efnisyfirlit

I. Inngangur	4
Þemu ferðarinnar	4
Þátttakendur	5
Dagskrá ferðar	5
Dagskrá kynningarfundar	6
II. Hvað er þátttökunám?	7
Fyrirliggjandi skilgreiningar	8
Tengsl þátttökunáms við námskrá	9
Meginþættir í skipulagi þátttökunáms	9
Viðmið um gæði	11
Áhrif þátttökunáms á nemendur	11
III. Dæmi um þátttökunám	13
1. Lifandi samtímaheimildir	13
2. Samskipti við aldraða	14
3. Hönd í hönd – nemendur kenna	14
4. Að taka garð í fóstur	15
5. Fylgst með gæðum vatns	16
6. Ströndin	17
7. Þátttökunám sem skylda í „high school“	20
IV. Heimsóknir í skóla – þátttökunám og einstaklingsmiðað nám	21
1. Jefferson Elementary Community School	21
2. Minnesota New Country School	24
3. The School of Environmental Studies	27
V. Samantekt og umræða	28
Samanburður við okkar skólastarf	29
Hvað getum við lært að ferðinni?	30

Heimildir

Fylgiskjal

Listi yfir orð sem tengjast þátttökunámi

I. Inngangur

Námsferð skólastjóra með fræðslustjóra vorið 2003 var farin til Minnesota í Bandaríkjunum. Þessi ferð var nokkuð frábrugðin fyrri ferðum þar sem nú var sótt ráðstefna, auk þess sem farið var í skólaheimsóknir. Þátttakendur, sem voru 19 að tölu, sátu ráðstefnu í Minneapolis um þátttökunám dagana 23.- 26. apríl og heimsóttu þrjá skóla dagana 28. og 29. apríl. Hópurinn hélt kynningarfund fyrir skólastjórnendur um þátttökunám 13. júní 2003 og gefur nú út þessa skýrslu um efni ferðarinnar. Í henni er að finna skilgreiningar og lýsingu á þátttökunámi, frásagnir af verkefnum sem kynnt voru á ráðstefnunni og ferðum í þrjá skóla, auk umræðu og samanburðar við sambærilegt starf hjá okkur í Reykjavík. Það er von okkar að skýrslan geti orðið kennurum og skólastjórnendum góður leiðarvísir um árangursríkt nám nemenda sem skipulagt er utan skólans – úti í náttúrunni, á söfnum, ýmiss konar stofnunum eða úti í fyrirtækjum eða sem þjónusta innan skólans.

Þemu ferðarinnar

Meginþemu ferðarinnar voru **þátttökunám og einstaklingsmiðað nám**. Bæði þessi þemu voru valin til að auðga hugmyndir um tvö af fimm meginmarkmiðum í starfsáætlun fræðslumála, þ.e. um **náin tengsl skóla og grenndarsamfélags og einstaklingsmiðað nám og samvinnu nemenda**. Nú hefur **skólaárið lengst** hjá okkur í báða enda og hefur það orðið skólum hvatning til að fara í auknum mæli með nemendur út fyrir skólann og skapa þannig ný námstækifæri. Því þótti nú réttur tími til að skerpa á skipulagi slíkra verkefna. Loks má nefna mikla umræðu um **nemendalýðræði**, bæði hér á landi og erlendis, en í þátttökunámi felst meira nemendalýðræði en við eigum almennt að venjast í skólastarfi. Það á að sjálfsögðu einnig við um framkvæmd einstaklingsmiðaðs náms.

Með þátttökunámi eða þjónustunámi sem nefnt er á ensku „Service Learning“ eða „Curriculum based Service Learning“ er átt við að nemendur stundi hluta af námi sínu samkvæmt námskrá með því að vera þátttakendur í ýmiss konar verkefnum, gjarnan með fullorðnu fólki, í grenndarsamfélaginu nær og fjær samkvæmt markmiðum úr námskrá – um leið og þeir láta í té þjónustu við samborgarana. Oft bent á að í þátttökunámi auki nemendur við félagsauð sinn¹ til viðbótar við mannauðinn.² Til eru margar skilgreiningar á þátttökunámi (sjá nánar í II. kafla).

Á ráðstefnunni sem haldin var í Minneapolis Convention Center á vegum National Youth Leadership Council (NYLC) sótti hópurinn fjölda fyrirlestra um efnið sem ýmist fjölluðu um skilgreiningar eða sögðu frá einstökum verkefnum og voru nemendur þá gjarnan þátttakendur í kynningunni (sjá III. kafla). Í lok hvors ráðstefnudags kom hópurinn saman og ræddi reynslu dagsins, skilning á efninu, hvað við værum að gera sambærilegt heima og hugmyndir um nýtingu þess sem fyrir augu og eyru bar.

¹ Hugtakið félagsauður (social capital) er notað um félagsleg tengsl einstaklings í þjóðfélaginu (oft tengd stéttarstöðu og búsetu).

² Hugtakið mannauður (human capital) tekur til menntunar, starfsfærni og starfsreynslu einstaklings.

Eftir ráðstefnuna heimsótti hópurinn þrjá skóla sem skipuleggja hluta af námi nemenda sinna sem þátttökunám. Tveir þessara skóla hafa lagt sig sérstaklega fram um að einstaklingsmiða nám nemenda sinna. Í *Minnesota New Country School* rétt utan við Minneapolis og *The School of Environmental Studies* (báðir fyrir unglinga) kynntist hópurinn einstaklingsmiðuðu námi þar sem bekkjarkennsla hefur verið lögð af. Nemendur sækja um að vinna að ákveðnum þemum, ýmist sem einstaklings- eða hópverkefni. Þeir gera nákvæmar áætlanir um verkefnin til lengri og skemmri tíma, framkvæma þau ýmist einir sér eða í hópum, oft í samvinnu við aðila utan skólans, kynna og meta síðan afraksturinn og eru metnir af kennurum sínum. Hér er um miklar breytingar að ræða frá hefðbundinni bekkjarkennslu. Í *Jefferson Elementary Community School* í St. Paul kynntist hópurinn m.a. framkvæmd þátttökunáms (sjá nánar í IV. kafla).

Þátttakendur

Í hópnum voru 14 skólastjórar, tveir fulltrúar í fræðsluráði og tveir stjórnendur á Fræðslumiðstöð, undir forystu fræðslustjóra.

Þeir voru:

Stefán Jón Hafstein, formaður fræðsluráðs
Guðrún Ebba Ólafsdóttir, fulltrúi í fræðsluráði

Gerður G. Óskarsdóttir, fræðslustjóri
Guðmundur Þór Ásmundsson, aðstoðarmaður fræðslustjóra sem undirbjó ferðina
Arthur Morthens, forstöðumaður þjónustusviðs á Fræðslumiðstöð

Árný Inga Pálsdóttir, skólastjóri Víkurskóla
Ásgeir Beinteinsson, skólastjóri Háteigsskóla
Guðbjörg Halldórsdóttir, skólastjóri Vogaskóla
Guðlaug Sturlaugsdóttir, skólastjóri Ingunnarskóla
Helgi Árnason, skólastjóri Rimaskóla
Helgi Grímsson, skólastjóri Laugarnesskóla
Hildur Hafstað, skólastjóri Engjaskóla
Hilmar Hilmarsson, skólastjóri Borgaskóla
Hreiðar Sigtryggsson, skólastjóri Langholtsskóla
Sigurjón Fjeldsted, skólastjóri Hólabrekkuskóla
Valgerður Selma Guðnadóttir, skólastjóri Húsaskóla
Yngvi Hagalínsson, skólastjóri Hamraskóla
Þorsteinn Sæberg, skólastjóri Árbæjarskóla
Örn Halldórsson, skólastjóri Selásskóla

Dagskrá ferðar

Dagskrá ferðarinnar var sem hér segir:

Miðvikudagur 23. apríl 2003

Flogið til Minneapolis og komið þangað síðdegis.

„Welcome ceremony“ á ráðstefnunni frá 18:00 – 22:00.

Fimmtudagur 24. apríl, sumardagurinn fyrsti

Ráðstefna um Service Learning

Dagskrá ráðstefnu:

7:00 AM - 1:00 PM Registration Open

8:00 AM - 5:00 PM Exhibit Hall Open

8:00 AM - 9:30 AM	Opening Plenary
9:45 AM - 11:15 AM	Concurrent Sessions* (I)
1:00 PM - 2:30 PM	Concurrent Sessions* (II)
1:00 PM - 5:00 PM	Off-Site Service Projects & Site Visits
2:45 PM - 4:15 PM	Concurrent Sessions* (III)

Kl 17:30 Farið yfir reynslu dagsins á klst. fundi í herbergi í ráðstefnumiðstöðinni (íhugunarfundur).

Föstudagur 25. apríl

Dagskrá ráðstefnu:

8:00 AM - 5:00 PM	Exhibit Hall Open
8:00 AM - 9:30 AM	Morning Plenary
9:45 AM - 11:15 AM	Concurrent Sessions* (IV)
12:30 PM - 1:30 PM	Afternoon Plenary
1:30 PM - 5:00 PM	Off-site Service Projects & Site Visits
1:45 PM - 3:15 PM	Concurrent Sessions* (V)
3:30 PM - 5:00 PM	Concurrent Sessions* (VI)

Kl 17:30 Farið yfir daginn á klst. fundi í herbergi í ráðstefnumiðstöðinni.

Laugardagur 26. apríl

Dagskrá ráðstefnu:

8:00 AM - 9:30 AM	Concurrent Sessions* (VII)
9:45 AM - 11:15 AM	Concurrent Sessions* (VIII)
11:30 AM - 12:00 PM	Reflection

Síðdegis var hópnum boðið heim til Carol Pazandak, fyrrv. prófessors við Háskólann í Minnesota sem er mikill Íslandsvinur.

Sunnudagur 27. apríl

Frjáls dagur

Mánudagur 28. apríl

Kl 9:00 – 15:00 Heimsóknir í skóla.

Farið yfir reynslu dagsins á íhugunarfundi.

Þriðjudagur 29. apríl

Kl 9:00 – 15:00 Heimsóknir í skóla.

Miðvikudagur 30. apríl

Heimferð.

Dagskrá kynningarfundar 13. júní 2003, haldinn á Fræðslumiðstöð

- Frásögn af ráðstefnu. Skilgreining á þáttökunámi, helstu einkenni. Gerður G. Óskarsdóttir
Sagt frá nokkrum verkefnum sem kynnt voru á ráðstefnunni:
- Tengsl við aldraða/deyjandi. Lífandi samtímaheimildir. Helgi Grímsson
- Að taka garð eða fjöru í föstur. Sambærilegt verkefni í Víkurskóla. Árný Inga Pálsdóttir og Hreiðar Sigtryggsson
- Nemendur kenna nemendum. Ásgeir Beinteinsson og Valgerður Selma Guðnadóttir
Heimsóknir í skóla með þáttökunám:
- New Country School. „Project“- vinna o.fl. Hilmar Hilmarsson og Guðlaug Sturlaugsdóttir
- Jefferson skólinn. Vinabekkir o.fl. Hildur Hafstað og Þorsteinn Sæberg
- Umræður og fyrirspurnir.

II. Hvað er þátttökunám?

Með þátttökunámi eða þjónustunámi er átt við að nemendur stundi hluta af námi sínu með því að vera þátttakendur í ýmiss konar verkefnum, gjarnan með fullorðnu fólki, í grenndarsamfélaginu nær og fjar samkvæmt markmiðum úr námskrá – um leið og þeir láta í té þjónustu við samborgarana. Allt það sem nemendur taka sér fyrir hendur í þátttökunámsverkefnum þarf að uppfylla markmið í námskrá, eitt eða fleiri (er því ekki viðbót við það sem er fyrir, heldur önnur nálgun). Lykilorð í þessu sambandi eru því **nám** og **þjónusta**, hvort tveggja þarf að eiga sér stað svo um þátttökunám á grunni námskrár sé að ræða.

Vettvangsnám (internships) og vettvangsferðir (field studies) eða þjónustuverkefni úti í samfélaginu (community service) þurfa ekki að vera þátttökunám á grunni námskrár. Í vettvangsnámi læra nemendur af starfsmönnum á vinnustaðnum og vinna gjarnan ákveðin verk. Þessi reynsla þarf ekki að vera hluti af námskrá né þarf hún að fela í sér þjónustu. Vettvangsferðir nemenda út í náttúruna eða í fyrirtæki eða stofnanir eru ekki þátttökunám í þessum skilningi ef nemendur vita ekki hvaða markmið námskrár er verið að koma til móts við með ferðinni eða ef nemendur eru í raun aðeins þiggjendur en gefa ekkert á móti. Sama á við ef nemendur eru aðeins að vinna þjónustuverkefni úti í samfélaginu eða á vettvangi, án þess að skilgreint sé að um nám samkvæmt einhverjum markmiðum í námskrá sé að ræða, þá er námið ekki skilgreint sem eiginlegt þátttökunám.

Þátttökunám í þeim skilningi sem hér er fjallað um þarf því að fela í sér:

- a) þátttöku í verkefni með öðru fólki (gjarnan fullorðnum eða sér yngra fólki) sem unnið er við raunverulegar aðstæður, gjarnan utan skólahúsnæðis (getur þó verið innan skólans), og
- b) þjónustu við einstaklinga, hópa eða samfélagið almennt (umhverfi og náttúra þar með talin), auk þess
- c) markmið í aðalnámskrá (þ.e. þarf að uppfylla einhver markmið í aðalnámskrá, geta verið eitt eða fleiri markmið tekin úr mörgum námsgreinum) og að nemendur fái tækifæri til að hugsa, tala og skrifa um reynslu sína.

Áhersla er lögð á að nemendur sjálfir skipuleggi og stjórni verkefnum, en jafnframt lögð mikil áhersla á leiðsögn og umsjón, nemendur á mismunandi aldri vinni gjarnan saman og verkefnin geti verið þvert á námsgreinar aðalnámskrár. Þátttökunám stuðlar því að nemendalýðræði. Þátttökunám skiptist í undirbúning, skipulag, framkvæmd, íhugun og mat, kynningu og viðurkenningu (sjá hér síðar).

Fyrirliggjandi skilgreiningar

Til eru margar skilgreiningar á þáttökunámi. Í auglýsingu um ráðstefnu um þáttökunám í Orlandó, Flórída, í mars árið 2004 segir:

„Þáttökunám er kennsluaðferð sem auðgar nám með því að beina nemendum í að vinna verðmæt þjónustuverk í skólanum sínum eða grenndarsamfélaginu og er í samræmi við [aðal]námskrá. Þáttökunám þarf að:

- taka mið af áhuga og áherslum nemenda og þeim þarf að vera ljóst að þeir hafi sjálfir eitthvað að segja um þá reynslu sem þeir öðlast
- mæta þörfum í grenndarsamfélaginu (þjónusta)
- tengjast markvisst og sýnilega við námskrá
- fela í sér stöðugt mat nemenda eða íhugun á reynslu sinni til að styrkja að nám eigi sér stað
- skiptast í skipulagningu, undirbúning og framkvæmd, auk þess sem það sé stöðugt metið og haldið upp á lok verkefnisins.“³

Í dreifildi frá stofnun í Florida um þáttökunám segir: „Þáttökunám er kennslu- og námsaðferð þar sem nemendur hanna, stýra, meta, kynna og halda upp á þjónustuverkefni þar sem nám fer fram og eru í sjálfu sér námstækifæri. Í þáttökunámi þjálfar nemendur færni og atferli sem þeir þurfa að hafa vald á með því að vinna raunveruleg verkefni sem mæta raunverulegum þörfum.“⁴

Í handbók um þáttökunám er þessi skilgreining: „Þáttökunám er kennslu-/námsaðferð sem tengir reynslu af þýðingarmikilli samfélagsþjónustu við akademískt nám, persónubroska, borgaralega ábyrgð og undirbúning undir atvinnulífið.“⁵

Í sömu bók segir einnig: „Þáttökunám. Aðferð sem verður til þess að nemendur læra og þroskast í gegnum virka þátttöku í ítarlega skipulagðri þjónustu og

- kemur til móts við þarfir í grenndarsamfélaginu;
- er skipulagt í samvinnu við grunnskóla, framhaldsskóla, háskóla, borgarstofnun eða grenndarsamfélagið almennt;
- styrkir borgaralega ábyrgð;
- er hluti af og auðgar námskrána og námsþætti þeirrar þjónustu sem nemendur taka þátt í;
- felur í sér skipulagðan tíma fyrir nemendur eða alla þátttakendur til að íhuga og endurskoða þjónustureynslu sína.“⁶

Loks er hér skilgreining H. C. Silcox⁷:

„Þáttökunám er aðferð þar sem kennarar tengja möguleika á þjónustu í grenndarsamfélaginu við námskrá til að gefa nemendum kost á hagnýtri reynslu af námsgreinunum. Við þannig aðstæður verður nýting á þekkingu við að framkvæma

³ National Youth Leadership Council [2003]. *15th annual national service learning conference.*

Citizens not spectators: Fulfilling the promise of democracy, March 28-31, 2004, Orlando, Florida.

⁴ Florida Learn & Service [2003]. *Service learning and the Florida Sunshine State standards.*

⁵ M. Duckenfield og J. Wright (2001). *Pocket guide to service learning*. Clemson, SC: The Dropout Prevention Center.

⁶ *Learn and Service America, Corporation for National Service* (1995). Í M. Duckenfield og J. Wright (2001). *Pocket guide to service learning*. Clemson, SC: The Dropout Prevention Center.

⁷ H. C. Silcox (1994). *Design, leadership and models: The change agents of school service learning programs*. Philadelphia, PA: Brighton Press.

hagnýt verkefni gæðastimpill á nám. Þetta eru aðstæður þar sem allir bera sigur úr þýtum (win/win/win situation): Grenndarsamfélagið þiggur þjónustu, nemendur verða veitendur og nám fer fram gegnum reynslu.“

Tengsl þátttökunáms við námskrá

Þátttökunám getur verið áhrifamikil leið til að koma til móts við markmið námskrár á öllum aldursstigum og í öllum námsgreinum. Í umfjöllun um þátttökunám er mikil áhersla lögð á að námið sé alltaf hluti af námskrá (curriculum based service learning). Miðað við okkar aðstæður hér á landi væri um aðalnámskrá að ræða. Í Bandaríkjunum er talað um að þátttökunám þurfi að taka mið að námsviðmiðum (education standards) viðkomandi ríkis um nám í öllum námsgreinum á öllum aldursstigum.⁸

Áhrif þátttökunáms sem byggir á námskrá eru sögð mun meiri en t.d. vettvangsnáms þar sem nemendur fara út í samfélagið og vinna einhverja þjónustu án tengsla við námsmarkmið eða eru að vinna sjálfbodastörf sem ekki tengjast námsmarkmiðum.

Taka má saman markmið úr námskrá t.d. um færni í ákveðinni námsgrein eða námsgreinum (gæti verið í eðlisfræði, félagsfræði eða lífsleikni), ákveðna færni í samskiptum og samvinnu, meðvitund um borgaralegar skyldur eða færni í að taka frumkvæði.

Meginþættir í skipulagi þátttökunáms

Svo þátttökunám gangi vel upp og skili þeim árangri sem vænst er þarf að huga vel að skipulagi, undirbúningi og framkvæmd. Talað er um fimm meginþætti eða stig í þátttökunámi. Verkefðirnar eru eftirfarandi:

1. Undirbúningur/skipulag/hönnun (preparation/planning/design)

Skilgreint er hvaða þörfum á að mæta með verkefninu. Þeir sem á að þjóna koma gjarnan að því að skilgreina og meta þarfir sínar. Mikilvægt er að skilningur sé á því í hvaða samhengi þær þarfir eru sem mæta á. Allir þættir ræddir og áherslur valdar. Kannað hverja málið varðar, hvað og hverjir hafa áhrif á þarfirnar sem um ræðir. Loks er verkefnið skipulagt. Á þessu stigi þurfa nemendur að skilja hvers er vænst af þeim og hvers þeir geta vænst af verkefninu.

2. Framkvæmd (action)

Ákvarðanir um framkvæmd verkefnisins eru byggðar á upplýsingum sem fyrir liggja. Nemendur leiða sjálfir framgang verkefnisins. Verkefnið er sveigjanlegt og brugðist við nýjum hliðum sem upp koma. Nemendur vinna í hópum með þeim sem njóta þjónustunnar og samstarfsaðilum. Beitt er ýmsum námsaðferðum, s.s. einstaklingsvinnu, teymisvinnu, handverki, munnlegum frásögnum og kynningum, gagnaöflun og samsetningum, auk þess sem tæknin er nýtt, og svona mætti lengur telja. Umsjón og leiðsögn fullorðinna skiptir hér miklu máli.

3. Íhugun eða endurskoðun (reflection)

⁸ Á fyrri hluta 10. áratugarins tóku flest ríki í Bandaríkjunum upp svonefnda „education standards“ eða námsviðmið sem fjalla um öll meginvið náms frá Kindergarden til 12. bekkjar (K-12). Viðmiðin tengjast samræmdum prófum í hverju ríki í lestri, ritun, stærðfræði og náttúrufræðum.

Stöðug íhugun eða endurskoðun er hluti af góðu þátttökuverkefni frá upphafi til enda þegar nemendur móta sér skoðanir og reyna þær, skoða og ræða um útkomu, niðurstöður og árangur og endurskoða síðan skipulag og áætlanir um framhaldið. Skipulögð íhugun gefur nemendum kost á að melta og taka inn ef svo má segja það sem þeir hafa reynt og skiptir þannig höfuðmáli um árangursríkt nám. Íhugunin getur þannig falist í að skrifa dagbók um áhrif verkefnisins, segja öðrum frá þeim eða móta þau í listaverki, umræðum og mati, hvort sem er mótandi mati eða samantektarmati,⁹ auk þess að endurskoða framkvæmdina og gera nýjar áætlanir.

4. Kynning (demonstration)

Kynning felur í sér að nemendur kynna fyrir öðrum það efni sem þeir hafa verið að fást við. Kynningar geta farið fram með margvíslegum hætti sem í sumum tilfellum er þáttökunám í sjálfu sér, s.s. að stofna til eða taka þátt í opinberri baráttu fyrir málefni (advocacy campaigns), standa fyrir opinberri kynningu eða umræðu, setja upp sýningu (hvort sem er með myndefni og textum eða leikrænt), kenna öðrum um efnið og loks búa til myndbönd, frásagnir, bækur, heimasíður, útgáfur og listaverk og svona mætti lengur telja.

5. Viðurkenning/hátíð (recognition/celebration)

Allan tímann sem þátttökuverkefni stendur yfir en einkum í lok þess eiga nemendur að fá viðurkenningu fyrir vinnu sína. Í vel heppnuðum verkefnum koma allir sem málið varðar saman og fara yfir sigra og ósgra í verkefninu, ljúka því formlega og gera áætlanir um framhaldið eða frekari verkefni. Nemendur þurfa að finna að verk þeirra var mikils metið. Umbuna má fyrir verkefni með hátíð í skólanum, s.s. skemmtun eða sameiginlegu pizzuáti, hátíð með þeim sem nutu þjónustu nemenda, skírteini eða frétt í fjölmiðlum.

Þegar allir eða flestir þeir þættir sem hér hafa verið nefndir eru til staðar, er fullyrt að þáttökunám leiði til betri námsárangurs en margar aðrar námsleiðir.

Mælt er með að ákveðinn aðili í hverjum skóla haldi utan um þáttökunám í skólanum. Mikil áhersla er lögð á leiðsögn við nemendur og utanumhald í hverju verkefni af hálfu skólans.

Í bæklingi frá Kaliforníu er að finna 11 heilræði fyrir þá sem eru að fíkra sig áfram með þáttökunám.¹⁰ Þau eru:

⁹ Sjá um mótandi mat (eða leiðsagnarmat) og samantektarmat í: Gerður G. Óskarsdóttir (1999). *Mat á skólastarfi. Hvað og hvernig?* (bls. 16-17). Reykjavík: Fræðslumiðstöð Reykjavíkur (er að finna á heimasíðu Fræðslumiðstöðvar).

¹⁰ *Getting started and keeping it going* (vinnupappír), útg. Youth Service California.

1. Byrja smátt
2. Eignast bandamann/menn
3. Fagna stöðugt sjáanlegum árangri
4. Hlusta
5. Fylgjast með
6. Horfa oft um öxl (reflect often)
7. Bæta smátt og smátt í (fara sér hægt í útpenslu verksins)
8. Eignast samvinnuaðila sem tekur líka ábyrgð á verkefninu
9. Biðja um aðstoð
10. Viðurkenna og læra af mistökum
11. Stinga sér í djúpu laugina (byrja þótt ekki sé allt fullmótað)

Viðmið um gæði

Sett hafa verið viðmið (standards) um þátttökunám til að tryggja gæði þátttökunámsverkefna innan skóla og úti í grenndarsamfélaginu.¹¹ Skólar sem vilja tryggja gæði þátttökunáms nemenda sinna bera verkefni sem í gangi eru stöðugt saman við þessi viðmið. Sé það gert reglulega eru meiri líkur á að verkefni verði árangursríkt.

Viðmiðin eru þessi:

1. Árangursríkt þátttökuverkefni styrkir þátttökunám og akademískt nám.
2. Fyrirmyndarþátttökunám felur í sér raunveruleg tækifæri fyrir ungt fólk til að læra nýja færni, hugsa gagnrýnið og reyna sig í nýjum hlutverkum í umhverfi sem hvetur til þess að prófa nýja hluti, auk þess að umbuna fyrir hæfni.
3. Undirbúningur og íhugun eru bráðnauðsynlegir þættir í þátttökunámi.
4. Framlag nemenda er viðurkennt af þeim sem njóta þjónustu þeirra, þar með taldir félagar þeirra, skólinn og grenndarsamfélagið.
5. Nemendur taka þátt í skipulagi verkefnis.
6. Þjónustan sem nemendur veita er þýðingarmikil fyrir grenndarsamfélagið.
7. Árangursríkt þátttökunám inniber skipulagt mótandi mat og samantektarmat.
8. Þátttökunám tengir skólann (eða stofnun sem stendur fyrir slíku námi) og grenndarsamfélagið á nýjan og jákvæðan hátt.
9. Þátttökunám er samþætt skólasamfélaginu og grenndarsamfélaginu og stutt sem slíkt.
10. Fagleg leiðsögn frá fullorðnum aðila eða aðilum og umsjón er lykilatriði eigi þátttökunám að takast.
11. Þjálfun kennara og annarra starfsmanna sem koma að þátttökunámi, kynningar á þessari aðferð og stöðug símenntun á þessu sviði – sem hvort tveggja felur í sér hugmyndafræði og aðferðafræði þátttökunáms – tryggir best gæði þátttökunáms og viðhaldur því.

Áhrif þátttökunáms á nemendur

Þátttökunám er sagt stuðla að persónulegum, félagslegum og vitrænum þroska, auk þess að styrkja meðvitund um borgaralegar skyldur og gefa tækifæri til að skoða möguleika í náms- og starfsvali.

¹¹ *Standards of Quality for School-based and Community-based Service learning* (1995). Alliance for Service learning in Education Reform. Í M. Duckenfield og J. Wright (2001). *Pocket guide to service learning*. Clemson, SC: The Dropout Prevention Center.

- a) Með auknum persónulegum þroska er m.a. átt við að einstaklingur öðlist aukið sjálfstraust og sjálfsskilning, finni fyrir auknu sjálfstæði, verði opnari en áður fyrir nýrri reynslu og nýjum hlutverkum, fái á tilfinninguna að hann eða hún sé einhvers virði og taki aukna ábyrgð á eigin lífi.
- b) Með auknum félagslegum þroska er m.a. átt við að nemendur þroski með sér færniþætti sem lúta að samskiptum við annað fólk. Þar má nefna samskipta- og samvinnufærni, leiðtogafærni, umhyggju, viðurkenningu á fjölbreytileika fólks og vináttu.
- c) Með auknum vitrænum þroska er átt við að nemendur öðlist aukna þekkingu, þjálfist í að leysa vandamál og taka ákvarðanir, auk þess að öðlast þjálfun í að hugsa gagnrýnið og læra af reynslu. Til viðbótar má nefna að nemendur þjálfast í að læra á mismunandi hátt og verða jákvæðari gagnvart námi.
- d) Með aukinni meðvitund um borgaralegar skyldur er átt við að nemendur fái tilfinningu fyrir skyldum sínum við samfélagið, þjálfist í lýðræðislegri þátttöku og lýðræðislegum vinnubrögðum, verði meðvitaðir um þarfir í þjóðfélaginu, geti skipulagt og trúir að þeir geti haft áhrif og breytt.
- e) Með tækifærum til að skoða valmöguleika um nám og störf er átt við að starfsreynsla á vettvangi gefi aukin tækifæri til að reyna sig á mörgum sviðum og auðveldi þannig val um nám og störf. Nemendur fá raunhæfari mynd en áður um atvinnulífið og fagmennsku í einstökum störfum. Þeir þjálfast í að fylgja fyrirmælum, vera hluti af teymi og fylgja reglum um stundvísi og mætingar.

Í vel skipulögðu þátttökunámi fá nemendur jafn mikið í sinn hlut og þeir gefa frá sér. Rannsóknir hafa bent til að nemendur sem stunda nám sitt meira og minna með þeim hætti mæta betur í skólann, ná betri námsárangri, lenda síður í vandamálum, eiga betra með að vinna með margs konar fólki, taka frekar félagslega ábyrgð, eru áhugasamari og eru meðvitaðri um möguleika sína í námi og starfi í framtíðinni.¹²

Þessi góði árangur af þátttökunámi er einkum talinn stafa af því að það tengir saman bóklegt nám og raunveruleg verkefni úti í samfélaginu. Þessi samtenging – að ekki sé talað um áhrif þeirrar hvatningar sem felst í að fara út úr skólastofunni – er það sem gerir þátttökunám svo áhrifaríkt tæki til náms og þroska.

Enn annað sem gerir þátttökunám árangursríkt er að auðvelt er fyrir ólíka nemendur á mismunandi aldri og á mismunandi getustigi að vinna saman. Nemendur í námsvanda eða með félagsleg og atferlisleg vandamál geta auðveldlega fundið sér verkefni og hlutverk í þátttökunámsverkefnum. Sama á við um þroskahefta nemendur eða þá sem vegna fötlunar sinnar þurfa sérstakar námsaðstæður.

¹² Billing (2000). *Impacts of service learning on youth ... 1990-1999*. Í Florida Learn & Service [2003].

III. Dæmi um þátttökunám

Til þess að átta sig sem best á því hvað felst í þátttökunámi er gagnlegt að skoða dæmi um slíkt nám. Þar má nefna eftirfarandi:

- Nemendur sem jafnvel sjálfir þarfnast aðstoðar í lestri og stærðfræði hjálpa yngri nemendum með þessar greinar.
- Náms hópar sem stunda nám í erlendu tungumáli hjálpa innflytjendum sem tala viðkomandi tungumál með ýmislegt.
- Nemendur sem eru að bæta þekkingu sína í tölvunotkun kenna eldri borgurum að nota tölvur og netið (sbr. verkefni í mörgum skólum í Reykjavík).
- Stúlkur sem hafa átt börn á táningsaldri fjalla með táningum um skyldur og ábyrgð sem því fylgir að eignast barn.
- Nemendur sem eru að læra sögu safna efni um sögu svæðisins, skrá munnlegar frásagnir (sbr. verkefni í fjölda skóla hér á landi) eða taka þátt í að endurgera mannvistarleifar.
- Nemendur með atferlisvandamál hjálpa öðrum nemendum að leysa deilur og ágreining.
- Nemendur sem eru í þjálfun í félagsstörfum hjálpa kennurum að koma upp þátttökunámi.
- Nemendur í náttúrufræði fræða með einhverjum hætti um plöntur og dýr sem eru hugsanlega í útrýmingarhættu.

Hér á eftir verður lýst verkefnum sem þátttakendur í ferðinni kynntust ýmist á ráðstefnunni eða í skólunum sem heimsóttir voru. Lýst er einu þátttökunámsverkefni úr skóla í Reykjavík og skipulag þess borið saman við þær skilgreiningar sem við kynntumst á ráðstefnunni.

1. Lifandi samtímaheimildir

Samstarfsaðilar: Verkefnið var samstarfverkefni skóla og borgarabókasafns.

Markmið verkefnisins var að sýna nemendum fram á að saga þjóðarinnar lifir í samtímanum. Námsmarkmið geta komið úr samfélagsfræði, lífsleikni, móðurmáli, eða upplýsingamennt.

Framkvæmd: Verkefnið fólst í því að nemendur tóku viðtöl við einstaklinga sem höfðu upplifað á eigin skinni merkisviðburði í bandarískri sögu. Fyrst öfluðu þeir gagna um þennan atburð og tóku síðan ítarlegt viðtal við þennan einstakling sem var vitni og/eða tók virkan þátt í þessum viðburði og var það tekið upp á myndband.

Myndbandið er varðveitt í skóla og borgarbókasafni. Þjónustan við samfélagið fólst í því að varðveita þætti úr sögu þjóðarinnar.

Hvernig gagnast þetta okkur?

Vissulega hafa orðið merkisviðburðir á Íslandi sem núlifandi Íslendingar hafa upplifað, s.s. kvennafrídagurinn, þorskastríð, lýðveldisstofnun, seinni heimsstyrjöldin, handritin heim, heimsmeistaraeinvígið í skák, innganga í Nató eða leiðtogafundur í Höfða. Eflaust mætti ná samstarfi við Þjóðminjasafnið, Borgarbókasafn eða Árbæjarsafn varðandi vistun heimilda.

2. Samskipti við aldraða

Samstarfsaðilar: Verkefnið var samstarfsverkefni skóla og öldrunarheimilis.

Markmið verkefnisins var að auka víðsýni ungmenna með því að láta þá starfa með öldruðu langveiku fólki, byggja brú milli kynslóða og rjúfa veggj „hólfanna“ sem einstakir aldurshópar lifa í. Þannig er þetta áhrifamikil verkefni í lífsleikni, en námsmarkmið koma einnig úr heilsufræði.

Framkvæmd: Nemendur fengu í upphafi fræðslu um öldrun, öldrunarsjúkdóma og samskipti við aldrað fólk. Nemendur unnu í pörum og urðu „vinir“ langveiks gamalmennis. Nemendum var ætlað að kynnst „vinum“ sínum, létta þeim lund, geð og líf á hvern þann hátt sem þeim semdist um. Í mörgum tilvikum lést „vinurinn“ á meðan á skólaárinu stóð og var það einn liður í verkefninu að leyfa nemendum að kynnst dauðanum sem hluta af lífinu.

Hvernig getur þetta gagnast okkur?

Aðskilnaður kynslóða er staðreynd á Íslandi. Aldraðir eru í æ ríkari mæli vistaðir á stofnunum, sérstaklega þegar þeir eru langveikir. Þessar stofnanir eru hins vegar nálægar okkur í rúmi og því auðvelt um vik að vinna að sambærilegu verkefni hérlandis. Þetta gæti verið hluti af lífsleikninámi eða tengt námsráðgjöf. Hugsanlega væri þetta verkefni hentugra á framhaldsskólastigi á brautum tengdum umönnun.

3. Hönd í hönd - Nemendur kenna

Samstarfsaðilar: Þetta verkefni var unnið af nemendum í *New Foundation Charter School* í Philadelfíu í Pennsilvaníuríki og fólst í því að nemendur kenndu samnemendum innan skólans. Þetta er gott dæmi um að þátttökunám þarf ekki endilega að fara fram utan skólans, en getur allt eins verið þjónusta innan hans.

Markmið þess var að stuðla að nemendasamskiptum innan skóla og milli aldurshópa og fólst í því að nemendur lærðu

að kenna og kenndu svo öðrum að læra. Námsmarkmið geta komið úr hvaða námsgrein sem er. Sagt var að námsárangur nemenda hefði aukist við þetta verkefni.

Framkvæmd:

Viðfangsefni sem unnið var með voru m.a. eftirfarandi:

Meðferð gæludýra:

- Eldri nemendur bjuggu til teningaspil og fóru með það inn í yngri bekk.
- Yngri nemendurnir voru þeir í spilinu og fluttust áfram eftir því sem tengingakast þeirra gaf þeim.
- Ýmsar spurningar til íhugunar um meðferð gæludýra eru í reitum spilsins.

Deiluráð unglinga:

- Eldri bekkingar sitja í deiluráði (nemendalýðræði).
- Ósætti yngri nemenda eru lögð fyrir ráðið.
 - Ráðið tekur deiluaðila í viðtöl og ráðleggur þeim.
- Ráðið starfar sjálfstætt og í trúnaði.
- Ráðið verður að flytja alvarleg mál til skólastjóra.

Þrautalausnir:

- Eldri nemendur lögðu einfaldar þrautalausnir fyrir nemendur.
- Dæmi:
 - Byggja átti eins háan turn úr spaghetti og sykarpúðum eins og hægt væri.
 - Byggingin var lögleg ef hún stóð í eina mínútu.
 - Hópurinn sem byggði hæsta turninn sem stóð í eina mínútu vann.

Hvernig gagnast þetta okkur?

Ekki er óalgegnat að kennarar skipuleggi kennslu þannig að einhverjir nemendur kenni samnemendum sínum, en framkvæmdin er trúlega ekki oft með þeim hætti sem hér er lýst. Hér virtist hópur nemenda velja sér verkefni til að fara með til annarra nemendahópa. Þetta er verkefni sem er vel þess virði að taka sér til fyrirmyndar. Deiluráð sem þetta ætti að koma að góðu gagni í hvaða skóla sem er.

4. Að taka garð í fóstur

Samstarfsaðilar: Þetta verkefni var unnið af nemendum í 4. bekk í Onkama í Michiganríki og var kynnt af þeim og kennurum þeirra á ráðstefnunni.

Tilgangur verkefnisins var að koma almenningsgarði sem var illa hirtur í það horf að hann nýttist íbúum svæðisins um leið og unnið er með markmið námskrár. Námsgreinar sem unnið var með voru raungreinar og stærðfræði.

Markmið:

- Efla félagsfærni og samvinnu nemenda.
- Þjálfar nemendur í notkun vísindalegra mælinga.
- Þróa og efla ritunarhæfni nemenda.

Framkvæmd: Fimm þrep þáttökunáms voru framkvæmd með eftirfarandi hætti í þessu verkefni:

a) Undirbúningur

Umræður um vistkerfi skógarins. Rannsóknir á aldri og laufblöðum trjána í garðinum. Ákvörðun um viðfangsefni nemenda.

b) Framkvæmd

Greining á trjánum. Hreinsun í garðinum og lagfæring á stígum. Útbúinn bæklingur um garðinn.

c) Íhugun

Unnið úr upplýsingum sem safnað hafði verið saman af nemendum. Vefsíða búin til. Útbúin kort af garðinum og hann teiknaður. Kynning á garðinum undirbúin.

d) Kynning

Kynning á verkefninu með teikningum, ritun og á vefsíðu.

e) Viðurkenning

Opnun á vefsíðu. Lautarferð í garðinn. Kynning á verkefninu fyrir umhverfisnefnd Onekama.

Hvernig gagnast þetta okkur?

Við eigum marga garða og opin svæði í Reykjavík sem nemendur gætu tekið upp á sína arma, kannað út frá náttúrufræði, sögu og landafræði og lagfært undir handleiðslu. Slíkt verkefni gæti tengst umhverfismennt, samfélagsfræði, listum og verkgreinum, svo fá dæmi séu tekin.

5. Fylgst með gæðum vatns

Samstarfsaðilar: Þetta verkefni var unnið af nemendum í *Pioneer High School* í San Jose, í Kaliforníu sem er forystuskóli í þáttökunámi. Þeir voru sjálfbóðaliðar í umhverfissrannsókn sem bar heitið *Clean Streams/Clean Bay Community Watershed Monitoring Project*. Lítil áhugasamur hópur nemenda sinnti verkefninu.

Markmið: Nemendur gerðu rannsóknir í nágrenni skólans og markmiðið var að þeir öfluðu gagna sem opinber stofnun gat nýtt sér í rannsóknum sínum á umhverfinu. Þannig var verkefnið mjög sterkt þjónustuverkefni. Verkefnið var unnið í samræmi við námskrá, einkum í náttúrufræðum, en utan skólatíma.

Framkvæmd: Verkefnið skiptist í eftirfarandi þætti:

Uppsetning snefilefnagildru með skeldýrum:

- Nemendur settu skeldýr í netpoka.
- Pokarnir voru reknir niður í árfarveginn.
- Skeldýrin söfnuðu í sig snefilefnum.
- Eftir nokkurn tíma var þeim safnað saman.
- Rannsóknarstofnun efnagreindi dýrin.

Skoðað sýrustig:

- Nemendur tóku sýni úr ánni.
- Þeir mátu sýrustig vatnsins með greiningartækjum.

Súrefni kannað:

- Súrefnismettun vatnsins rannsökuð.
- Nemendur notuðu handbær greiningartæki.

Gruggstig skoðað:

- Gruggstig vatnsins rannsakað.
- Gruggstig var metið með samanburði við gruggstigskvarða.

Söfnun smádýra:

- Smádýr í árfarveginum segja til um ástand árinna.
- Tiltekinn fjölbreytileiki og fjöldi einstaklinga tiltekinna tegunda segja til um ástand vatnsins.

Niðurstöður:

- Rannsóknir nemendanna hafa sýnt fram á PCB leka frá gömlum herflugvelli.
- Án rannsókna þeirra hefði lekinn ekki uppgötvast fyrir en síðar, ef nokkurn tíma.

Hvernig gagnast þetta okkur?

Athygli vakti að einungis lítill hópur nemenda sem áhuga hafði á náttúrufræðirannsóknum sinnti þessu verkefni. Það minnir okkur á mikilvægi þess að nemendur velji sér sjálfir verkefni eftir áhuga sínum og getu. Við erum með fjölda nemenda í skólunum sem geta unnið slík flókin verkefni en fá e.t.v. ekki verkefni við hæfi nú. Náttúrufræðirannsókn sem þessa má vinna víða í Reykjavík, bæði við sjó og tjarnir. Að öllum líkindum má finna samstarfsaðila.

6. Ströndin

Hér er lýst verkefni sem unnið hefur verið að í Víkurskóla í Reykjavík og svipar mjög til þeirra tveggja verkefna sem lýst er hér að framan um að taka garð í fóstur og fylgjast með gæðum vatns.

Samstarfsaðilar: Veturinn 2001 – 2002 hófu kennarar Víkurskóla í Reykjavík samstarf við Jón Baldur Hlíðberg leiðsögumann og teiknara um verkefni sem gekk undir nafninu Fuglavöktun í Gorvík. Verkefnið hefur orðið yfirgripsmeira og um leið fengið vinnuheitið Ströndin. Allir kennarar skólans hafa komið að verkefninu og fengið vettvangskennslu í að greina fugla og skoða lífríki fjörunnar. Aðilar utan skólans hafa sýnt verkefninu áhuga og hvatt til þess að þær upplýsingar sem nemendur söfnuðu með skipulögðum hætti yrðu nýttar og gerðar aðgengilegar. Í

framhaldi af því var ákveðið að vinna úr þeim upplýsingum sem nemendur söfnuðu um svæðið og gera þær aðgengilegar á vef skólans og setja upp upplýsingaspjöld við stígana þannig að til verði fræðslustígar. Ljóst er að skólinn þarf að leita eftir samstarfi við aðila utan skólans við uppsetningu á upplýsingaspjöldum. Allir nemendur skólans vinna að verkefninu með þátttöku í rannsóknarferðum, úrvinnslu gagna og verkefnum á vef. Verkefnin eru unnin í samvinnu við fagfólk.

Tilgangur verkefnisins: Megintilgangur verkefnisins er að það verði til fræðslustígar fyrir íbúa borgarinnar. Þeir gætu notið góðs af verkefninu með því að fá afnot af kortum og upplýsingaspjöldum við gönguleiðir og á vef. Þannig verða til fræðslustígar. Skólar í nágrenninu geta haft not af upplýsingum á vef og gagnvirku kennslufni.

Markmið:

- Nemendur kynnist umhverfi sínu (ströndinni).
- Nemendur verði meðvitaðir um náttúruna og læri að umgangast hana af virðingu.

Námsgreinar sem tengjast verkefninu eru: íslenska, náttúrufræði, stærðfræði og upplýsingamennt. Verkefnið fellur vel að markmiðum aðalnámskrár í þessum greinum.

Framkvæmd: Farið var með nemendur skólans í vettvangsferðir undir leiðsögn Jóns Baldurs og kennara. Stoppað var á fyrirfram ákveðnum stöðvum, fuglategundir greindar og taldar, en einnig var lífríki skoðað. Útbúin voru sérstök eyðublöð sem nemendur tóku með sér og fylltu út. Fuglaskoðunarferðir eru nú fastur liður í umhverfisfræðslu Víkurskóla og er þá fleira rannsakað en fuglalíf (sjá um markmið verkefnisins). Jón Baldur hefur útbúið tvö fræðsluspjöld sem hafa nýst vel í vettvangsferðunum. Nemendur fá þjálfun í vísindalegum vinnubrögðum og læra að setja fram rökstuddar tilgátur.

Verkefni sem unnin eru í tengslum við strandaverkefnið eru:

- Árstíðabreytingar í íslenskri náttúru, nánasta umhverfi og heimabyggð.
- Athugun á dýralífi, fuglum, skeldýrum, skordýrum og selum.
- Flóð - fjara.
- Flokkun lífvera.
- Veðurathuganir.
- Gróðurfar.
- Nytjaplöntur, samvinna við Skólagarða Reykjavíkur.
- Áhrif búsetu manna á dýralíf / gróður.
- Örnefni, saga.
- Ritunarverkefni og kynningar í tengslum við rannsóknir og vettvangsferðir.
- Kortagerð.

Við úrvinnslu á upplýsingaöflun eða lausn verkefna er hægt að nota mörg og mismunandi birtingarform. Þar má nefna söfnun í gagnagrunn og nýtingu töflureiknis við úrvinnslu tölfræðilegra gagna. Kynningar á vef og veggspjöldum nýtast vel í þessu verkefni svo og fyrirlestrar sem nemendur geta flutt fyrir foreldra og aðra íbúa

hverfisins eða nemendur nágrannaskóla. Einnig má nefna teikningar og ritgerðir og ekki síður matreiðslu og ræktun matjurta. Þannig mætti lengi telja.

Hvernig fellur verkefnið að hugmyndum um þátttökunám?

Talað er um fimm meginþætti í þátttökunámi, en þeir eru:

1. Undirbúningur / skipulag verkefnis

Skilgreint hefur verið hver er tilgangur verkefnisins og tengsl þess við aðalnámskrá og skólanámskrá Víkurskóla eru skýr. Verkefnið spratt upp af áhuga allra í skólasamfélaginu þar á meðal nemenda til þess að rannsaka nánasta umhverfi og láta aðra njóta góðs af þeirri vinnu.

2. Framkvæmd

Ákvarðanir um framkvæmd verkefnisins liggja fyrir. Verkefnið er sveigjanlegt og brugðist er við nýjum aðstæðum. Nemendur vinna í hópum, með aðilum utan skólans að hluta til og undir handleiðslu fullorðinna. Fjölbreyttum námsaðferðum er beitt.

3. Íhugun

Nemendum gefst kostur á stöðugri íhugun við vinnu verkefnisins. Þeir skrá skipulega niður rannsóknir sínar og setja fram tilgátur byggðar á eigin rannsóknum. Út frá eigin tilgátum setja nemendur fram nýjar áætlanir. Einnig vinna þeir samantektir byggðar á eigin gagnaöflun.

4. Kynning

Nemendur fá tækifæri til að kynna fyrir samnemendum sínum niðurstöður og sýna verk sín. Megintilgangur verkefnisins er að gera stígana í nágrenni skólans að fræðslustígum. Nemendum mun gefast kostur á að kynna verk sín á vef skólans og að taka þátt í að kynna upplýsingaspjöldin sem sett verða við stígana.

5. Viðurkenning / hátíð

Verkefnið er unnið í áföngum og gefst tilefni til að fara yfir hvað hefur tekist vel að loknum hverjum áfanga. Nemendum hefur þegar gefist kostur á að halda litlar veislur að lokinni ákveðinni vinnu. Einn nemendahópurinn naut þess t.d. að borða grænmetisrétti sem þeir elduðu úr eigin hráefni síðastliðið haust og fengu uppskriftir sínar birtar í Morgunblaðinu ásamt frásögn af verkefninu. Vorið 2005 er stefnt að því að opna vef með þeim upplýsingum sem nemendur hafa tekið saman og unnið úr og verður það gert með formlegum hætti. Ákveðið verður með samstarfsaðilum hvernig staðið verður að hátíð þegar fræðsluspjöldin verða afhjúpuð.

Eitt af því sem á að einkenna þátttökunám er samþætting skólasamfélagsins og grenndarsamfélagsins. Strandverkefnið uppfyllir þessi skilyrði og gefur nemendum kost á að læra nýja færni og beita vísindalegri rök hugsun. Þeir reyna sig einnig í nýjum aðstæðum og hlutverkum og fá umbun fyrir hæfni sína og vinnu. Það stuðlar að persónulegum, félagslegum og vitrænum þroska, en einmitt þessi atriði eru talin einkenna þátttökunám þegar það tekst sem best.

7. Þátttökunám sem skylda í „high school“

Samstarfsaðilar: Nemendaráð *Waterford High School* í bænum Waterford (800 nemendur í 9. – 12. bekk) kynnti á ráðstefnunni hvernig skólinn þeirra vinnur að þátttökunámi sem nefnt er *Learning through service*. Fram kom að nemendurnir standa að mestu að framkvæmdinni og stýra ýmsum verkefnum (Student Steering Committee). Hver nemandi velur sér þjónustuverkefni og samstarfsaðila eða vinnustað.

Markmiðið er að tengja saman samfélagsþjónustu og akademískt nám til að auðga námsreynslu nemenda, kenna þeim um borgaralegar skyldur og styrkja grenndarsamfélagið. Þjónustan þarf að koma að gagni fyrir annan einstakling, hóp fólks, skólasamfélagið sem slíkt eða grenndarsamfélagið. Þjónusta við fyrirtæki sem byggir á arði er ekki viðurkennd og ekki er tekið

gilt að sinna þjónustu við fjölskyldumeðlimi. Á heimasíðu skólans er nánari umfjöllun og skilgreining á því hvað þjónustan þarf að uppfylla til þess að vera samþykkt.¹³

Framkvæmd: Sérhver nemandi þarf að skila minnst 80 klst. í viðurkennda sjálfböðavinnu á fjórum árum og skrá reynslu sína samkvæmt þar til gerðum reglum til þess að geta útskrifast úr skólanum (að meðaltali 20 klst. á ári). Nemandi fær möppu um námið sem verður hluti af námsmati hans og þar er m.a. safnað afritum af samþykktum áætlunum, mati á frammistöðu á vettvangi og sjálfsmati á hverju verkefni. Nemendur velja sér þjónustuverkefni ýmist að eigin frumkvæði eða fá hugmyndir af lista sem fyrirbyggjandi er í skólanum. Val þarf að fá staðfestingu stjórnanda þessa náms í skólanum áður en nemandi hefur störf. Fyrsta starf getur hafist um leið og nemandi hefur nám í skólanum og fer annað hvort fram meðfram skóla eða í fríum, sumarfrí þar með talið. Engin laun eru greidd.

Fram kom hjá nemendum að e.t.v. þyrfti þetta ekki að vera skylda í framtíðinni. Sagt var frá nemanda sem ætlaði sér að komast hjá þessu ákvæði og var ekki búinn með neina sjálfböðavinnu þegar hann átti að útskrifast. Hann varð að taka 80 klst. um sumarið til þess að fá útskrift.

¹³ Sjá: http://www.waterfordschools.org/whsnew/learning_through_service1.htm

IV. Heimsóknir í skóla – þátttökunám og einstaklingsmiðað nám

1. Jefferson Elementary Community School

Nemendur og starfsmenn

Hópurinn heimsótti *Jefferson Elementary Community* skólann þar sem nemendur eru um 700. Nemendur skólans eru af margbreytilegum uppruna og hafa 50% nemenda ekki ensku sem sitt fyrsta mál. Má í því sambandi nefna að okkur var tjáð að í Minneapolis væru töluð um 46 tungumál. Við skólann starfa 60 kennarar og 45 aðstoðarmenn, auk annarra starfsmanna, en alls starfa við skólann um 120 manns. Athyglisvert var að kynnst því að 86% nemenda skólans fá mat í skólanum án endurgjalds vegna fátæktar annaðhvort að fullu eða hluta. Skólaakstur er viðamikill þáttur í rekstri skólans og eru 10 strætisvagnar sem aka nemendum í skólann mismunandi vegalengdir en þeir sem koma lengst að eru um 25 – 30 mínútur aðra leiðina. Nemendum sem ekki hafa ensku sem sitt fyrsta mál er kennt í sérstökum hópum upp í 4. bekk. Bekkjarstærðir skólans eru þannig að í yngstu bekkjunum voru um 16 nemendur í bekk en fara í eldri bekkjum upp í 25 nemendur í bekk.

Stefna skólans og athyglisverðir þættir í starfinu

Skólastefna Jefferson skólans er mjög skýr og greinilega sett upp á afar sérstakan hátt. Hluti af henni er áhersla á þátttökunám. Mikið er unnið innan skólans samkvæmt „Service learning“ hugmyndafræði og einnig leitar skólinn afar mikið út í samfélagið eftir aðstoð í tengslum við skólastarfið og má þar m.a. nefna samstarf við kirkjuhópa sem og svokallaða „Non profit groups“. Að jafnaði koma inn í skólastarfið um 125 sjálfbóðaliðar á ári sem hafa það hlutverk m.a. að aðstoða við hin ýmsu störf auk þess sem þeir sinna lestraraðstoð við yngri nemendur. Á hverjum morgni hefst skólastarfið á því að nemendur í hverjum bekk setjast í hring og segja frá sjálfum sér og oftast en ekki frá því helsta sem þeir eru að aðhafast á hverjum tíma.

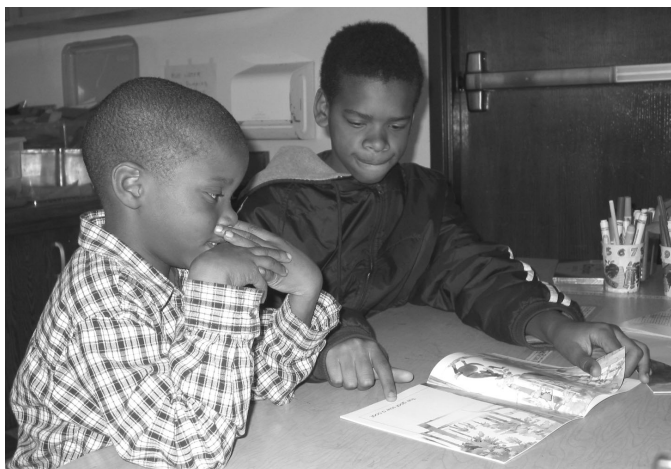
Ef nefna á nokkra athyglisverða þætti í skólastarfinu ber kannski helst að tiltaka eftirfarandi: Sérstök verkefni fyrir afburðanemendur, öflugt foreldrastarf, mikla áherslu á hljóðfæranám en forráðamenn geta leigt hljóðfæri á 15 dollara sem nemendur hafa og spila þá í litlum og stórum hópum, skólinn sinnir fullorðinsfræðslu sem beint er sérstaklega að foreldrum í skólanum og öfluga tölvukennslu. Sjá mátti að tölvukostur skólans var góður og var bent á að skólinn hafði fengið sérstakan styrk frá ríkinu til slíkra kaupa. Athyglisvert var að kynnast „Student council program“ sem starfar innan skólans. Tveir nemendur eru valdir úr hverjum árgangi 3.–8. bekkjar til að sitja í ráðinu. Ráðið fjallar um skipulag skólastarfsins og námsins í víðum skilningi, séð með augum nemendanna. Einnig fjallar það um undirbúning þeirra hátíða sem tengjast skólastarfinu. Í tengslum við mönnun ráðsins er sérstaklega leitað eftir ákveðnum leiðtogum í hópi nemenda.

Eins og fram kom hér að framan er mikið gert af því í skólanum að tengja ýmiss konar þjónustunám við skólastarfið og má í því sambandi nefna eftirfarandi dæmi:

Þátttökunám í Jefferson

Fyrst má telja verkefni um vinabekki. Vinabekkjaverkefnið byggir á markmiðum þátttökunáms um að nemendur á mismunandi aldri vinni saman að ýmsum verkefnum innan námskrár. Í Jefferson skólanum eiga allir bekkir sinn vinabekk. Hefð er fyrir því að 1. og 8. bekkir; 2. og 7. bekkir; 3. og 6. bekkir; 4. og 5. bekkir tengjast vinaböndum. Síðan fá allir nemendur skólans „sinn vin“ í viðkomandi vinabekk og hittast þeir samkvæmt

stundaskrá á tveggja vikna fresti. Þá fara eldri bekkingar yfir í kennslustofur yngri nemenda. Í þessum tímum er fengist við mismunandi verkefni þar sem eldri nemendur leiðbeina og sjá um yngri skólafélaga. Nemendur í 8. bekk t.d. fara á bókasafn skólans, velja bækur og aðstoða síðan nemendur í 1. bekk við lestur eða lesa fyrir þau.

Þann dag er við heimsóttum Jefferson skólann fóru 7. bekkingar í heimsókn til sinna vina í 2. bekk. Verkefni dagsins var að fræða yngri nemendur um mexíkóska karneval-hátíð sem er haldin 5. maí ár hvert í skólahverfinu. Síðan aðstoðuðu eldri nemendur þá yngri við að föndra fána sem nota átti til skreytinga á hátíðinni. Áhugavert var að fylgjast með þessu verkefni og sérstaklega vakti það eftirtekt okkar hve mikla ánægju eldri bekkingar höfðu af þessu. Andrúmsloftið var frjálst og yngri nemendur virtust öruggir með sig, enda hitta þeir „vini“ sína oft fyrir utan formlega verkefnatíma í skólanum, s.s. á göngum og í matsal þar sem eldri nemendur fylgjast með þeim.

Fleiri verkefni má nefna, s.s. eins og að nemendur fá tækifæri til að fara út úr skólanum og sinna tímabundið sérstökum verkefnum, sem dæmi má nefna sínavörslu hjá fyrirtækjum. Einnig geta nemendur tekið að sér í tengslum við skólastarfið pössun yngri nemenda. Loks má benda á að góð tengsl hafa skapast við ákveðinn

framhaldsskóla og koma framhaldsskólanemendur á ákveðinn hátt inn í skólastarfið til aðstoðar. Þarna má m.a. nefna að framhaldsskólanemendur skipuleggja tveggja náttu ferð með nemendur 5. bekkjar í ágúst á hverju ári og er þessi ferð frí fyrir nemendur þar sem hún er fjármögnuð af framhaldsskólanemendunum. Þetta er hluti af skipulagi þjónustunáms í framhaldsskólanum.

Skólaárið áður en við komum í heimsókn í Jefferson skólann urðu allir nemendur í 8. bekk að kynna sér ákveðin störf og eyddu í því sambandi einum degi utan skólans í ákveðnum fyrirtækjum og stofnunum með ákveðnum „mentorum“.

Fram kom að sérstök verkefni væru unnin innan skólans í tengslum við og með styrk frá ákveðnum fyrirtækjum. Einnig kom fram að sérstakt umhverfisverkefni væri unnið þar sem nemendur velta fyrir sér eigin umhverfi og skoða í því sambandi hvað þar er gott og hvað slæmt, auk þess sem þeir koma með tillögur um það sem betur má fara.

Að lokum

Heimsókn hópsins í *Jefferson Elementary Community* skólann var sérstaklega áhugaverð og margt merkilegt að sjá þar og heyra um marga þá fjölbreyttu þætti sem þeir eru að reyna í sínu skólastarfi. Nemendahópurinn er augljóslega mjög breiður hvað varðar uppruna, getu og félagslega stöðu. Það hindrar skólann greinilega ekki í að vera í góðum tengslum við foreldra og umhverfið almennt. Viðleitni þeirra til aukins nemendalýðræðis og góðra samskipta nemenda vakti athygli.

2. Minnesota New Country School

Minnesota New Country School er í hópi svokallaðra „charter“ skóla og tók til starfa haustið 1994, stofnaður af nokkrum kennurum og fleiri áhugasömum einstaklingum um „öðruvísi“ skóla. Undirbúningur hafði þá staðið í tvö ár. Einn af stofnendum skólans segir í grein sem hún ritaði í tilefni af tíu ára afmæli hugmyndarinnar um stofnun skólans að það sem réði úrslitum um að hún vildi eiga þátt í stofnun nýs skóla voru niðurstöður könnunar á meðal nemenda í skóla í nágrenni hennar, þar sem 70% þeirra kváðust álíta að skólinn þeirra væri „not a good place to be“.

Með charter-skóla er átt við skóla sem rekin er af einkaaðilum fyrir framlög frá ríkinu en ekki fyrir skólagjöld sem innheimt eru af nemendum. Engin skólagjöld eru tekin. Stjórnun viðkomandi fræðslufyrivalda á skólunum einkennist af árangursstjórnun en reglustýring er lítil sem engin, öfugt við það sem algengt er um opinbera skyldunámsskóla. Á charter-skólum hvílir sú skylda að taka við öllum nemendum sem pláss er fyrir. Markmið skólastarfsins og sérstaða skólans eru skilgreind í samningi á milli fræðslufyrivalda og skólans og þar er einnig fjallað um fjármögnun starfseminnar. Nái skólinn ekki settum markmiðum eða starfi í ósamræmi við samninginn á hann á hættu að samningurinn falli úr gildi. Charter-skólar mega ekki eiga húseignir en fá styrk úr ríkissjóði til að leigja húsnæði undir starfseminna. Þess er vænst að charter-skólar hafi einhverja þá sérstöðu sem líkleg er til að auka á fjölbreytni í bandarískri skólafloðu og ætla má að leiði til framþróunar í skólamálum nemendum til hagsbóta.

Það sem fyrir stofnendum MNCS vakti var að setja á laggirnar skóla þar sem í öndvegi væri **nám nemenda** fremur en **kennsla kennara**. Nemendur öxluðu ábyrgð á árangri sínum, tölvutæknin yrði nýtt svo sem kostur væri, nemendum væri ekki skipað niður í bekk heldur hefðu þeir allir eigin vinnustöðvar, skólabjalla væri óþekkt og

vinnuumhverfi allt líktist því sem sjá má í dæmigerðum skrifstofum fyrirtækja af margvíslegu tagi. Nemendur áttu ekki að vera fleiri en 150. Kennarar yrðu í hlutverki ráðgjafa eða handleiðara en ekki predikara.

Sameignarfélag starfsmanna „á“ skólann og laun eru í formi verktakagreiðslna en kjarasamningar stéttarfélaga koma hvergi við sögu þegar kaup og kjör eru rædd og ákveðin. Dee Thomas, skólastjóri, undirstrikaði í samtali við okkur að þetta væri eitt af þeim grundvallaratriðum sem skólinn byggði tilveru sína á. Hárnákvæmar skilgreiningar stéttarfélaga á vinnutíma og þess háttar gætu ekki samræmst vinnubrögðum eins og tíðkuð væru í skólanum. Önnur mikilvæg atriði væru frelsið frá regluveldi yfirvalda sem og sú staðreynd að skólinn er ekki hverfissskóli og því ber engum skylda til að stunda nám í honum. Með öðrum orðum: Nemendur skólans hefðu allir óskað eftir skólavist.

Nemendur og starfsmenn

Nemendur í skólanum eru nú um 100 og þar starfa 9 kennarar. Auk þess er í skólanum einn sérkennari, þrír aðstoðarkennarar (stuðningsfulltrúar), ritari og einn starfsmaður sem sinnir upplýsingatæknimálum. Skólastjórnin samanstendur af þremur foreldrum og fjórum úr hópi starfsmanna. Kennarar skipta með sér verkum við daglega stjórnun skólans og mynda teymi um ákveðna málaflokka, svo sem fjármálastjórn og endurmenntun. Einn úr þeirra hópi ber titilinn skólastjóri en hún lagði áherslu á að vald hennar væri ekki meira en hinna og umsjónarnemendur hennar eru ekki færri en annarra kennara.

Húsnæði skólans

Skólinn starfar í gömlu verslunarhúsnæði í miðbæ Le Sueur. Skólahúsið er einfalt í sniðum og án íburðar. Langstærstur hluti þess er vinnusalur nemenda og kennara, á að giska 1.200 m². Þar hefur hver nemandi sína vinnustöð og sérstaka athygli vekur að vinnustöðvar kennara eru innan um vinnustöðvar nemendanna og skera sig í engu frá þeim. Í vinnusalnum er einnig lítið svið sem notað er þegar sýningar eða kynningar af einhverju tagi eru haldnar. Auk salarins eru í skólanum bóka- og gagnasafn, smíðastofa og náttúrufræðistofa. Allt var þetta eins og fyrr segir án íburðar og fremur fátæklega tækjum búið. Húsgögn báru þess merki að hafa verið safnað saman úr ýmsum áttum eða smíðuð á staðnum af óvönum húsgagnasmiðum.

Nám en ekki kennsla

Eins og að framan greinir var það ein af hugsjónum stofnenda MNCS að vinnubrögð þar einkenndust fremur af því að þar færi fram nám en kennsla. Ekki fer á milli mála að þessi hugmynd hefur orðið að veruleika í daglegu starfi skólans. Til að undirstrika þetta kjósa kennarar að kalla sig „advisors“ fremur en „teachers“. Meirihluti náms í skólanum er það sem á tungu þarlendra er kallað „project based learning“ (PBL). Í því

felst að nemendur setja fram hugmynd að námsverkefni sem þeir vinna að, ýmist einir saman eða nokkrir í hóp um nokkurra vikna skeið. Kennarar aðstoða nemendur við að gera áætlun um framgang og tilgang verkefnisins og foreldrar samþykkja áætlunina áður en nemandi hefst handa. Einungis hugmyndaflug nemenda setur innihaldi verkefna skorður en þess er vandlega gætt að tekið sé tillit til þeirra markmiða (standards) sem Minnesotaríki hefur sett skólum sínum. Nemendur verða að gæta þess að þau viðfangsefni sem þeir velja sér, séu til þess fallin að tryggja að þeir nái þessum markmiðum með einum eða öðrum hætti. Hlutverk kennara er meðal annars að hafa eftirlit með þessu og vera nemendum til aðstoðar við val heimilda og leiða til að nálgast markmiðin. Verkefni nemenda taka að jafnaði nokkrar vikur og yfirleitt eru þeir með tvö til þrjú verkefni í gangi samtímis. Þegar nemendur hafa lokið verkefni gera þeir nefnd kennara grein fyrir vinnunni og sé hún talin fullnægjandi fá þeir einingu fyrir. Til eru nákvæmar fyrirsagnir um hvernig meta skuli verkefni sem og aðra frammistöðu nemenda. Þrisvar á hverju skólaári ber hverjum nemanda að gera grein fyrir einhverju verkefna sinna á opnum fundi fyrir foreldra og aðra þá sem áhuga hafa fyrir að fylgjast með því sem gerist í skólanum.

Skipulag skóladagsins

Þótt ekki sé nein skólabjalla eða eiginlegar kennslustundir í skólanum er vinnudagur nemenda og kennara vel skipulagður. Dagurinn hefst klukkan 8:30 með tuttugu mínútna fundi umsjónarkennara með nemendahópi sínum. Þar er rætt um daginn framundan og nemendur gera skriflega áætlun um verkefni dagsins, kennari kemur skilaboðum til nemenda o.s.frv. Nemendur geta unnið hluta af námi sínu heima.

Að morgunfundi loknum vinna nemendur í hópum að stærðfræðinámi um einnar klukkustundar skeið. Þá skipta nemendur sér í hópa eftir viðfangsefnum. Áður fyrr var stærðfræðinámið í skólanum tengt „project“-vinnunni. Það þótti ekki nægilega vel og því er þessi háttur hafður á um stærðfræðinám. Að aflokinni stærðfræðistund vinna nemendur að eigin verkefnum fram að hádegi. Í hádegishléi snæða nemendur mat sem skólinn fær aðsendan. Ekki er matsalur í skólanum, en nemendur snæða ýmist við skrifborð sín eða við stór borð í miðju vinnusalarins.

Eftir mat er lestrarstund. Þá lesa allir nemendur í rúman hálf tíma einhverjar þær bækur sem þeir og kennarar þeirra hafa komið sér saman um. Síðan halda menn áfram verkefnavinnu fram til kl. 14:15. Þá er líkamsrækt í hálfa klukkustund. Að því loknu er fundur með kennara þar sem dagurinn er gerður upp og nemendur skila skriflegri skýrslu um vinnu sína yfir daginn á sérstöku eyðublaði. Þar kemur líka fram hver eigi að vera næstu skref í hverju einstöku verkefni. Ennfremur gera nemendur grein fyrir því hversu mikið þeir lásu í lestrarstundinni.

Að lokum

Það er góð tilfinning sem grípur gest sem kemur í *Minnesota New Country School*. Nemendur sem við tókum tali lýstu ánægju sinni með skólann og sama var að segja um starfsfólkið. Skólastjórinn gerði að sérstöku umtalsefni þann mun sem væri á framkomu nemenda og samskiptum í þessum skóla og hefðbundnari skólum sem hún hefði áður starfað við. Agavandamál kvað hún nær óþekkt í skólanum. Nemendum er umbunað fyrir góða hegðun eftir kerfi sem þeir hafa sjálfir búið til. Þannig fylgja því aukin réttindi af ýmsu tagi ef nemandi fer eftir öllum settum reglum og sýnir í verki vilja til að vinna að markmiðum skólans.

Minnesota New Country School er skóli sem virðist hafa náð langt í að miða nám við þarfir og áhuga einstakra nemenda og að gera nemendur með skýrum hætti ábyrga fyrir eigin námsframvindu.

3. The School of Environmental Studies

Hópurinn heimsótti skóla í útjaðri Minneapolis-Saint Paul sem ber heitið *The School of Environmental Studies* en oft í daglegu tali nefndur *Zoo-School* eða Dýragarðsskólinn þar sem hann er staðsettur í landi dýragarðs borgarinnar. Í

skólanum eru um 400 nemendur á aldrinum 16-18 ára sem velja þennan skóla. Hópurinn kom síðdegis í skólann og voru flestir nemendur farnir úr skólanum á þeim tíma. Það sem er sérstakt við skólann er að þar eru engir bekkir, heldur er nám nemenda algerlega skipulagt sem einstaklingsmiðað nám og samvinnunám. Í skólanum er mikil áhersla lögð á náttúrufræði og athuganir nemenda úti í náttúrunni bæði við skólann og á ferðalögum um landið eða erlendis. Skólahúsið er hannað og skipulagt utan um þessa kennsluhætti.

Allir nemendur hafa sinn vinnubás þar sem þeir sinna námi sínu einstaklingslega, en síðan eru rúmgóð rými fyrir hópvinnu og sérstök aðstaða fyrir listgreinar. Vinnuaðstöðu kennara er dreift um skólann og er á svæðum nemenda þeirra. Í stóru miðrými er salur og bókasafn. Áhersla skólans á náttúrufræði birtist m.a. í stórum náttúruvegg í miðrými skólans þar sem er gróður og fiskabúr. Hópar skólastjóra og kennara frá Reykjavík hafa áður heimsótt þennan skóla og er skólanum m.a. lýst nánar í ritinu *Sjón er sögu ríkari* sem hefur að geyma frásögn af kynnisferð skólastjóra í grunnskólum Reykjavíkur til Minnesota vorið 1999. Skólinn var einnig heimsóttur í ferð aðila frá fræðsluráði, Fræðslumiðstöð og Fasteignastofu Reykjavíkurborgar til að skoða skólabyggingar og er lýst í skýrslu um þá ferð, „*Leitin að fjórða veggnum*“ sem lýsir kynnisferð bygginga- og skólamanna frá Reykjavíkurborg til Minnesota í nóvember 1999.

V. Samantekt og umræða

Það er mikill munur á því að lesa sér til um nám og framkvæmd kennslu og að sjá hlutina í verki. Á upprifjunarfundi sem ferðalangar héldu nokkru eftir að heim var komið kom fram að það sem stóð upp úr í hugum þeirra var að hafa átt þess kost að sjá einstaklingsmiðað nám og þátttökunám í framkvæmd, hlusta á nemendur sjálfa segja frá því sem þeir voru að gera og geta talað við nemendur um reynslu þeirra. Við gátum ekki annað en sannfærst um að svona kennsla er framkvæmanleg! Það þarf bara að rífa sig upp úr stífu umgjörðinni! Nemendurnir á ráðstefnunni og í skólunum sem heimsóttir voru, þóttu ótrúlega opnir og ófeymnir að koma fram og tjá sig.

Fram kom á ofanefndum fundi að það sem vakti einna mesta athygli hvað varðaði bæði einstaklingsmiðað nám almennt í skólunum sem við heimsóttum og þátttökunám var hve ábyrgð nemenda var mikil og sömuleiðis val þeirra um verkefni. Þarna sáum við þróaðra nemendalýðræði en við eigum að venjast sem birtist bæði í daglegum störfum nemenda og í frásögnum af þátttöku þeirra í skipulagi skóla og skólustarfs. Athygli okkar vakti einnig sá jákvæði andi sem ríkti í skólunum sem heimsóttir voru og meðal þess fólks sem kynnti verkefni á ráðstefnunni, sem bæði voru nemendur og kennarar.

Nú er okkar allra í grunnskólum Reykjavíkur að draga lærdóma af ferðinni og nýta okkur þær upplýsingar sem birtast í þessari skýrslu. Við vonum að skýrslan verði kennurum góð handbók. Við gætum t.d. byrjað á því að skipuleggja útikennslu vor og haust samkvæmt því skipulagi sem sagt er einkenna þátttökunám og unnið þar með gegn þeirri gagnrýni sem heyrst hefur um að starfið, t.d. á vorin sé bara leikur og ferðalög. Það heildarskipulag á árangursríku þátttökunámi sem lýst er í kafla II hefur orðið til með áralangri tilraunastarfsemi í fjölda skóla. Við þurfum ekki alltaf að finna upp hjólið, við getum vel nýtt okkur beint þá reynslu sem unnist hefur.

Í fyrsta lagi er athyglisvert við þátttökunám hve mikil áhersla er lögð á góðan undirbúning þar sem skilgreint er hvaða þörfum á að mæta með verkefninu, gjarnan með þátttöku þeirra sem á að þjóna. Nemendur eru virkir í undirbúningnum og vali verkefna og markmið sótt í námskrána. Þannig er tryggt að ekki sé um eitthvert auka verkefni að ræða sem alveg eins mætti sleppa (eins og stundum heyrst þegar nemendur fara í námsferðir út fyrir skólann, t.d. á vorin og haustin). Á þessu stigi er mjög mikilvægt að nemendur skilji hvers er vænst af þeim og hvers þeir geta vænst af verkefninu.

Í öðru lagi leiða nemendur sjálfir framgang verkefnisins og vinna í hópi með þeim sem njóta þjónustunnar og samstarfsaðilum. Verkefnið er sveigjanlegt og brugðist við nýjum hliðum sem upp koma. Beita má hvaða námsaðferðum sem er, bóklegum og verklegum. Þótt sjálfstæði nemenda sé mikið er umsjón og leiðsögn fullorðinna lykilatriði.

Í þriðja lagi er athyglisvert hve mikil áhersla er lögð á að stöðug íhugun eða endurskoðun sé hluti af góðu þátttökuverkefni frá upphafi til enda. Þannig fá nemendur tækifæri til að móta sér skoðanir og reyna þær, melta reynslu og

endurskoða skipulag og áætlanir. Íhugunin getur falist í umræðu, frásögn, dagbókarskrifum eða listaverki.

Í fjórða lagi kynna nemendur fyrir öðrum það efni sem þeir hafa verið að fást við. Kynningin getur verið með margvíslegum hætti, t.d. opinber kynning, sýning (s.s. með myndefni og textum eða leikrænt), kennsla fyrir aðra nemendur, útgáfur, listaverk eða heimasíða.

Í fimmta og síðasta lagi er lögð áhersla á að allan tímann sem þátttökuverkefni stendur yfir en einkum í lok þess eigi nemendur að fá viðurkenningu fyrir vinnu sína. Nemendur þurfa að finna að verk þeirra var mikils metið. Verkinu er lokið formlega, t.d. með hátíð í skólanum, gjarnan með þeim sem nutu þjónustu nemenda, skírteini eða frétt í fjölmiðlum.

Samanburður við okkar skólastarf

Í skólunum hjá okkur er verið að gera mjög margt í þá veru sem hér hefur verið lýst, en ekki endilega sett í þann ramma sem við kynntumst. Ef til vill skortir helst hjá okkur að tengja verkefnið vel við markmið í námskrá og tryggja að bæði nemendum og foreldrum séu þau tengsl ljós. Kannski skiptir það höfuðmáli.

Á íhugunarfundi í lok eins dagsins í ferðinni kom upp listi yfir verkefni hjá okkur sem telja má til þátttökunáms. Hópurinn taldi að bæta mætti þessi verkefni og gera þau að eiginlegum þátttökuverkefnum með því t.d. að skerpa á markmiðum og tengingum við aðalnámskrá. Þannig yrði þátttökunám í skólunum hjá okkur ekki viðbót, heldur fremur skarpari útfærsla og betur hugað að því annars vegar að nemendur veittu einhvers konar samfélagslega þjónustu og hins vegar að nemendur „ættu meira í“ verkefnum með vali og skipulagi.

Þessi verkefni voru nefnd í stuttri íhugun:

- Ýmiss konar vettvangsnám
- Mörg verkefni í lífsleikni
- Tölvunámskeið fyrir eldri borgara, þar sem grunnskólanemendur kenna (þjónusta; val nemenda um þátttöku; haldin hátíð í lokin og nemendur fá skírteini)
- Innherjaverkefnið sem er í samvinnu við Vinnuskóla Reykjavíkur en þar vinna nemendur úti í fyrirtækjum og stofnunum (þjónusta, þátttaka með fullorðnum)
- Kynslóðir saman, þar sem nemendur eru í tómstundastarfi með eldri borgurum (þátttaka með fullorðnum; val nemenda um þátttöku)
- Lesið í skóginn og skógrækt almennt (samfélagsvinna að sjá t.d. um skólaskóginn sinn eða setja niður tré sem verða síðari kynslóðum til gleði)
- Sorpflokkun (samfélagsvinna)
- Stóra upplestrarkeppnin (þjálfar sig í að veita öðrum gleði; hátíðir í lokin)
- Ábyrgð nemenda á umgengni (þar sem ábyrgðin er skilgreind, samfélagsverkefni)
- Vinabekkir sem eru víða í skólum (gæti verið þjónusta ef eldri kenna yngri)
- Nemendaráð, þar sem hlutverk, markmið og leiðir eru vel skilgreind (nemendalýðræði)

- Samvinna leikskóla og grunnskóla, þar sem nemendur úr leikskóla heimsækja grunnskóla og öfugt (ef eldri nemendur kynna þeim yngri skólann er um þjónustu að ræða)
- Starfskynningar innan og utan skóla ef t.d. gestir koma í skólann eða nemendur fara í fyrirtæki í kynningar (getur falið í sér þátttöku með fullorðnum)
- Náttúrufræðisamvinna Víkurskóla, Korpuskóla og Borgaskóla (fræðslustígar, samfélagsverkefni)

Hvað getum við lært af ferðinni?

Megináhersla ferðarinnar var að læra um þátttökunám. Ferðalangarnir voru sammála um að við lærðum mikið um framkvæmd náms utan skólans af starfsfélögum okkar sem við hittum og hlustuðum á. Með því að taka upp þau vinnubrögð sem einkenna þátttökunám getum við án efa bætt mjög framkvæmd t.d. útikennslu haust og vor eða annarra námsferða í fyrirtæki, á söfn og aðrar stofnanir. Það sem við þurfum að beina athyglinni að er einkum:

- Að tengja námsferð eða útikennslu við markmið í aðalnámskrá og velja þá eina eða fleiri greinar og taka síðan markmið úr þeim fyrir einhvern eða einhverja árganga. Nú auðveldar nýja einingin í forritinu *Stundvísir* mjög mikið slíka skipulagsvinnu. Mikilvægast er að bæði nemendur og foreldrar skilji til hvers er verið að sinna verkefninu, nemendur viti hvers vænst er af þeim og ljóst sé hvaða útkomu eða námsárangurs megi vænta.
- Að virka nemendur meira í vali á verkefnum og skipulagi þeirra bæði á undirbúningsstigi og þegar út í verkefnið er komið. Þar með er ábyrgð þeirra aukin og stuðlað að nemendalýðræði. Stöðug íhugun og speglun er hluti af því ferli.
- Að beina sjónum meira að því hvernig nemendur geta gert gagn fyrir grenndarsamfélagið eða samfélagið almennt með verkefnum sínum, þ.e. gera þau að þátttöku- eða þjónustuverkefnum.
- Að gleyma ekki að halda upp á vel unnið verk með formlegum hætti og veita viðurkenningu eða einhvers konar umbun!

Gangi öllum þeim sem lesa þessa skýrslu vel að gera gott starf enn betra!

Heimildir

Billing (2000). *Impacts of service learning on youth ... 1990-1999*. Í Florida Learn & Service [2003].

M. Duckenfield og J. Wright (2001). *Pocket guide to service learning*. Clemson, SC: The Dropout Prevention Center.

Florida Learn & Service [2003]. *Service learning and the Florida Sunshine State standards*.

Gerður G. Óskarsdóttir (1999). *Mat á skólastarfi. Hvað og hvernig?* Reykjavík: Fræðslumiðstöð Reykjavíkur [er að finna á heimasíðu Fræðslumiðstöðvar].

http://www.waterfordschools.org/whsnew/learning_through_service1.htm [heimasíða *Waterford High School*]

Getting started and keeping it going (vinnupappír), útg. Youth Service California.

Learn and Service America, Corporation for National Service (1995). Í M. Duckenfield og J. Wright (2001). *Pocket guide to service learning*. Clemson, SC: The Dropout Prevention Center.

National Youth Leadership Council [2003]. *15th annual national service learning conference. Citizens not spectators: Fulfilling the promise of democracy*, March 28-31, 2004, Orlando, Florida.

H. C. Silcox (1994). *Design, leadership and models: The change agents of school service learning programs*. Philadelphia, PA: Brighton Press.

Standards of Quality for School-based and Community-based Service learning (1995). Alliance for Service learning in Education Reform. Í M. Duckenfield og J. Wright (2001). *Pocket guide to service learning*. Clemson, SC: The Dropout Prevention Center.

Fylgiskjal

Listi yfir ensk orð sem tengjast þátttökunámi og skýringar á íslensku

At risk youth – nemendur í áhættuhópi
Change the culture of the school – breyta menningu skólans
Citizenship – borgararéttindi [og skyldur]
Civics – samfélagsfræði (borgarafræði)
Community based – tengt grenndarsamfélaginu
Community partnerships – samstarfsverkefni í grenndarsamfélaginu
Contribute to your community – leggja eitthvað af mörkum til samfélagsins
Course based service learning – þátttökunám sem er hluti af námi í námsgrein
Curriculum based – byggt á námskrá
Democracy – lýðræði
Evaluation and assessment and – mat og próf
Faculty training – símenntun starfsmanna
Giving youth voice – hlustum á nemendur
Hands on – áþreifanleg reynsla
Hands on democracy – lýðræði í verki
Help another student – hjálpa öðrum nemendum
Integrated – samþætt
Involve me, and I learn – leyfðu mér að taka þátt og ég læri
K-12, colleges, universities – þvert á skólastig, grunnskóli, framhaldsskóli, háskóli
Knowledge and skills – kunnátta og færni
Learn and serve – læra og gera öðrum gagn um leið
“Math is everywhere”, “language is everywhere”, etc. – stærðfræði er alls staðar, tungumálið er alls staðar o.s.frv.
Mentors – leiðbeinandi
Multiple-grade – aldursblöndun
Not add on – engin viðbót
Peer-to-peer learning across the grade levels – nemendur læra af hver öðrum þvert á aldursárganga
Phases: Preparation, design, action, reflection, precentation, celebration – stig: undirbúningur, skipulag, framkvæmd, íhugun, kynning og lokahátíð
Practice democracy – framkvæma lýðræði
Public service - almenningsþjónusta
Reflection all the time – íhugun allan tímann
Service learning coordinators – umsjónaraðili þátttökunáms í hverjum skóla
Strengthen the community – styrkja grenndarsamfélagið
Student centered – nemandinn í brennidepli
Student run – nemendastýrt
Taking action – hafa frumkvæði
The community as a classroom – grenndarsamfélagið sem kennslustofa

